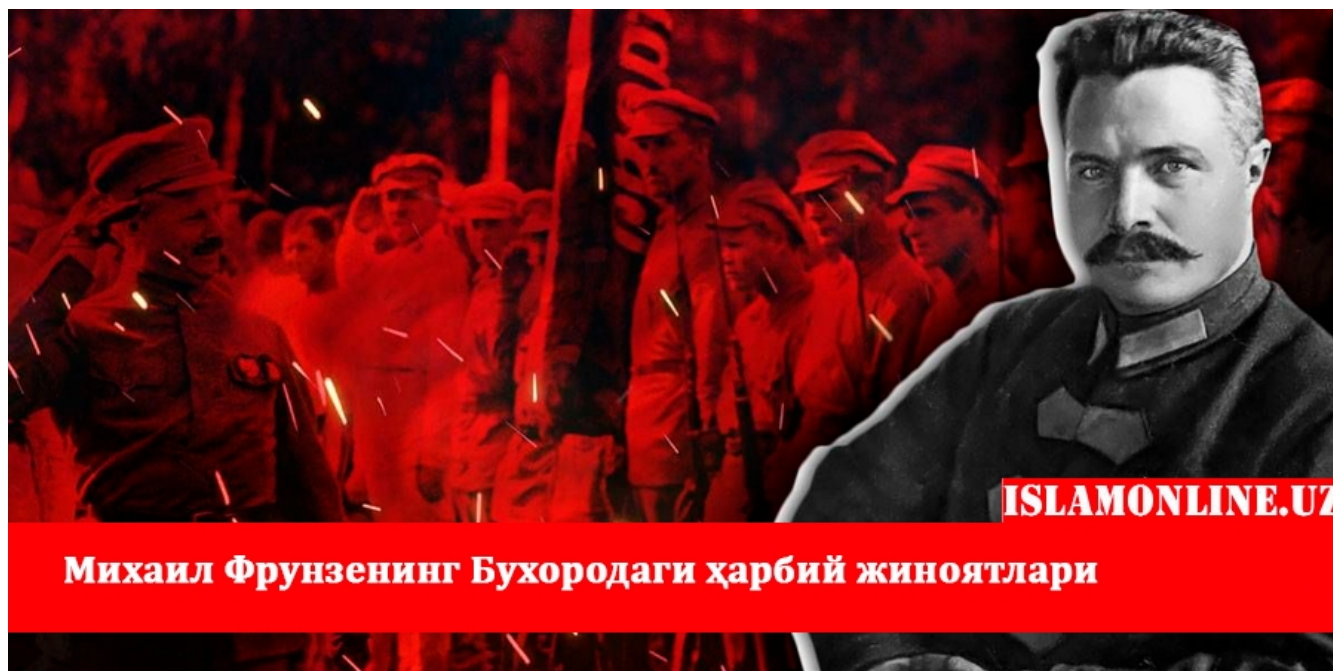

Михаил Васильевич Фрунзе (1885–1925) — Кизил Армия командири сифатида Россия фукаролик уруши (1917–1922) пайтида муҳим рол ўйнаган, 1920 йилда Бухоро амирлигини тор-мор қилган. Унинг ҳаракатлари минтақада катта қескинлик ва жиноятларга сабаб бўлган — бу ҳудудлардаги тарихий давлатлар қурилишида қилинган зўравонликлар билан ёдда қолади.

2. Бухоро операцияси (28 август — 2 сентябрь 1920)

- Операция Фрунзе бошчилигида ташкил этилган «Бухора операцияси» 1920 йилнинг август-сентябрь ойларида амалга оширилган. Кизил Армия 60 000–70 000 пиёда, 20 300–2 690 отлик, бир нечта тегирмонли қурилмалар, бронетренлар ва самолётлардан фойдаланган.
- Натижада Бухоро амирлигидаги сулолалар қизғи ва ҳукумат тизими йўқ қилинди. Амир Муҳаммад Олимнинг режимини ағдариш билан қуч билан амалга оширилган амалий тузатишлар Бухора Халқ Совет Республикасини тузишга олиб келган (Россиянинг қўлбола давлати).

3. Харбий жиноятлар

- Фрунзе Бухоро қаршисида жўшқин ва тезкор харбий операция ўтказиб, қуролланган амирликка қескин уруниш амалга оширди. У бу операцияни «қулдан полковник» сифатида бошлаган.
- Қарокчилик ва граждандар жойлашган ҳудудларда ва турли афсусланарли қочқинларга қарши харбий-сиёсий тазйик ва жиноятлар содир этилган. Уларнинг

мухитини тартибга солиш ўрнига, кўпинча ўраб олиш ва мухосаба йўли билан зўравонликка йўл кўйилган.

4. Маданиятнинг йўқ килиниш

- Бухоронинг тарғибот ва маданий ёдгорликларига катта зарар етказилган. Хусусан, Арк (кўргони) авиаучоклар томонидан бомбардимон килинган ва катта қисми кулаган.
- Бу харбий ҳаракат маданий меросга нисбатан қарателлик сиёсатидан далолат берувчи адолатсиз қонунсизликнинг кўрсаткичи бўлди.

5. “Босмачилик” ҳаракатларининг таркилиши

- Бухоро амирлиги тортилганда, Фрунзе ўз қучлари билан ўзбек ёки исломий маданиятни бузиш учун мақсад қилиб олмаган, балки республика қуриш ва (атеистик) коммунист режимни жорий этишга ҳаракат қилган.
- Бу жараён “Босмачилик” ҳаракатига қарши кескин ислохотлар олиб келган. Улар унинг зиёратчиси сифатида қўрилган ва қаттиқ қўзғалиш ва динларга зид амаллар билан қуч билан қочинган.

6. Ҳуқуқий ва маънавий баҳолаш

- Фрунзенинг Бухородаги харбий ҳаракатлари расмий юридик жиҳатдан жинойт сифатида баҳоланмайди, чунки у СССР тизимида амал қилган. Аммо халқаро инсон ҳуқуқлари мижъасида бу ҳаракатлар зўравонлик, жинойт ва маданий геноцидга яқин деб қаралади.
- Қарор топилган бошқарув жараёнидаги қуролли қучлар, авиация ва амударё ҳудуди орқали ўз қарорларини қуч билан қўллаш сўзсиз оғир жинойтлардан бири ҳисобланади.
- Фрунзенинг Бухородаги амалиётлари Савоқа революцияси ва коммунист режими қурилишида муҳим роль ўйнаган, аммо қонунсизлик, интервенция ва маданий инқирозга олиб келган.
- Унинг харбий жинойтлари — бу номунтазам сиёсий ҳамда зўравонлик механизмлари намоён бўлган исломий ва маданий маконга муносабат сифатида тарихда ижтимоий адолат усулсизлиги сифатида қолган.
- Бу ҳолат мақсад-қўзланган воқеа сифатида эмас, балки мулк ҳокимиятни қетма-қетлик билан ташкил қилиш учун қўлланган харбий ҳаракат сифатида таърихда қолади.

Абу Муслим

(профессор, сиёсий таҳлилчи)